

Kao posebnu tematsku cjelinu autorica izdvaja obrazovanje gradske djevojke. Referira se na historiografske studije o ženskom obrazovanju i fokusira se na stručne, pseudostručne i teorijske pretpostavke djevojačkog obrazovanja. Istražuje obrazovne mogućnosti i okolnosti za gradske djevojke, pri čemu ističe primjer Ivane Mažuranić, s obzirom na činjenicu da je rođena u obitelji s dvije generacije intelektualaca, ali formalno nije završila više od obvezne četiri pučkoškolske godine, unatoč tome što je njezin otac Vladimir, u doba prije rođenja kćeri, u nekoliko javnih predavanja i člancima u Viencu zagovarao bolje i više žensko obrazovanje. Društvene i kulturne aktivnosti koje su uključivale djevojke također su istaknute kao važan aspekt. Građanske djevojke iz srednjeg i višeg društvenog sloja sudjelovale su u organiziranim plesovima, kućnim zabavama, kazališnim predstavama i operama, što je bilo jednako važno kao i za odrasle članove zajednice. Unutar tih zajedničkih društveno-kulturnih praksi, međutim, formirali su se posebni obrasci ponašanja i društvenosti te kulturnih praksi karakteristični za mlade i djevojke, poput zajedničkog muziciranja ili amaterskih predstava. Zaposlene djevojke iz radničke klase zadovoljavale su svoje društvene i kulturne potrebe unutar dostupnih mogućnosti ili im one nisu ni bile dostupne zbog vremenskih ili financijskih ograničenja.

Posljednji dio knjige posvećen je djevojačkoj afektivnosti, ljubavi i zaljubljenosti. Autorica primjećuje da djevojke iz privilegiranih klasa slijede stroge moralne kodekse koji propisuju ograničenu emocionalnu aktivnost dok istovremeno razvijaju vlastite neformalne i ponekad subverzivne načine izražavanja emocija. Djevojke iz nepriviligiranih klasa pridržavale su se običaja svojih zajednica, koji su oblikovani prema prostornim, klasnim, vjerskim i drugim uvjetima. Ipak, unutar aspekta afektivnosti i ljubavi, djevojke su uspjele zadržati određenu autonomiju unatoč nastojanjima odraslih da ih normiraju, discipliniraju i upravljaju njima. Naime, Zima zaključuje da su djevojke uspjele skrivati svoje zaljubljenosti i izražavati nenormativne emocije unatoč visokoj regulaciji i nadzoru njihovog intimnog života, što svjedoči tome da su uspjele ostvariti određenu afektivnu autonomiju u 19. stoljeću, iako ne uvijek i ne sve.

Proučavanje gradskog/građanskog djevojaštva predstavlja značajno istraživačko polje koje otkriva različite složene političke, društvene, kulturne i klasne dinamike te ideološke i imago-loške strukture. Fokusrajući se na djevojke višeg društvenog sloja, Zima istražuje njihov odgoj i obrazovanje, pripremu za brak i majčinstvo te načine suočavanja s ondašnjim ograničenjima. Paralelno, daje prostor i djevojkama nižeg sloja, što je važno jer pruža cjelovitiji uvid u živote djevojaka u 19. stoljeću. Pružajući bogatstvo informacija o društvenim normama i vrijednostima koje su oblikovale živote djevojaka, knjiga omogućuje kritičko razumijevanje poimanja djevojaštva u hrvatskom društveno-političkom kontekstu 19. stoljeća. Uključujući studente povijesti i ženskih studija, knjiga se kao vrijedan izvor preporučuje svima koji žele produbiti svoje razumijevanje povijesnih aspekata života djevojaka te sagledati složenost njihovog položaja u 19. stoljeću.

Veronika Novoselac

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 64, 2022., 395 str.

U posljednjem mjesecu 2022. godine iz tiska je izišao 64. po redu broj *Radova Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*. U ovom se broju časopisa može pronaći 11 znanstvenih radova domaćih i stranih autora. Od toga je njih devet kategoriziranih kao izvorni znanstveni i dva kategorije prethodno priopćenje. Zastupljene su raznolike teme, a redosljed radova prati kronologiju razdoblja kojim se bave od srednjeg vijeka pa sve do druge polovice 20. stoljeća.

Zvezdan Strika autor je prvog po redu članka u ovome broju pod naslovom *Pismo pape Nikole I. ninskom kleru i puku ili kako (ne)čitati naknadno preuređene tekstove* (1-38). U radu Strika problematizira vrijeme osnutka Ninske biskupije. Autor se oslanja na dostupni fragment pisma pape Nikole, ali uključuje i druge relevantne izvore te na temelju toga ističe kako Ninska biskupija ipak nije osnovana u 9. stoljeću, nego je tada obnovljena budući da su u tom trenutku nastali uvjeti za njenu reaktivaciju. Drugi je rad plod istraživanja Kristijana Jurana i nosi naslov *Stanovništvo Pakošтана od sredine 15. do početka 17. stoljeća* (39-63). Juran proširuje i obogaćuje poznavanje demografske i društvene slike Pakošтана korištenjem do sada nepoznatih i manje poznatih povijesnih vrela koja omogućuju uvid u lokalnu antroponimiju, životnu svakodnevicu i, dakako, demografske tokove na području sjevernojadranske obale. Tekst prate dvije tablice s imenima mještana i glavara obitelji. Rad s naslovom *Zadarska matica umrlih 1617. – 1651.* (65-108) nastao je iz pera Grozdane Franov-Živković. Autorica upućuje na istraživačke izazove koji nastupaju kao rezultat određenih ograničenja i nedostataka spomenute matice. Ipak, rad obiluje tabličnim prikazima i raznim grafikonima kojima se žele prikazati istraženi podaci.

Vojnici iz neretvanskoga kraja u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće) (109-132) rad je koje potpisuje Lovorka Čoralić. Fokus istraživanja stavljen je na nomenklaturu vojnika s područja Neretve u arhivskim spisima venecijanske pismohrane, vrstu službe, odnosno vojni rod kojemu su pripadali te duljinu trajanja službe. Autorica je tekst popratila četirima grafikonima, a na kraju rada nalazi se i prilog koji donosi imena 88 neretvanskih vojnika s osnovnim podacima o njihovoj službi pa čak i ponekim informacijama o njihovu izgledu. Još jedan rad iz domene vojne povijesti 18. stoljeća nastao je u koautorstvu Frane Stojića i Zdravka Matića, a njegov je naslov *Grof Josip Šišković (1719. – 1783.) – hrvatski general u vojsci Habsburške Monarhije* (133-171). Autori u radu proučavaju život i djelo grofa Josipa Šiškovića kojemu je do sada pridana skromnija historiografska pozornost. Temeljem arhivskog gradiva i relevantne znanstvene literature prati se Šiškovićev put od samih početaka, točnije njegova podrijetla pa sve do primanja u Tajno vijeće kao jednu od krovnih institucija Habsburške Monarhije. Na kraju rada nalaze se četiri priloga. Prvi je prijepis i fotografija originalnog dokumenta Šiškovićeve zamolbe upućene 1770. godine Josipu II. za primanje u Tajno vijeće. Drugi prilog je prijepis zajedno s fotografijama preporuke nekog carskog pobočnika iz iste godine. Treći prilog čini portret grofa Šiškovića, a posljednji je politička karta Habsburške Monarhije s ucrtanim pravcima Šiškovićeve aktivnosti tijekom vojne službe.

Još jedno koautorstvo, ovoga puta Miodarke i Ivana Tepavčevića iznjedrilo je znanstveni članak naslovljen *Život i djelo Stefana Mitrova Ljubiše u austrijskoj Dalmaciji od 1822. do 1878.* (173-210). Kako i sâm naslov sugerira, autori se bave životom, ali ponajprije radom tog crnogorskog političara i književnika od prvih političkih koraka sve do njegova pada. Njegovo se djelovanje promatra u kontekstu političkih prilika i previranja tijekom 19. stoljeća, a poseban je naglasak stavljen na detaljnije proučavanje njegovih govora u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću. Tri priloga koja se mogu pronaći na kraju rada uključuju pismo Stefana Mitrova Ljubiše Mihovilu Pavlinoviću iz 1868., zatim dokument iz 1839. koji svjedoči o potpisu S. M. Ljubiše te konačno, njegovo pismo Matiji Mrazoviću iz 1867. godine. Opsegom najdulji rad u ovom broju nosi naslov *Studenti iz Dalmacije na Pravnom fakultetu Kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1874. – 1918.* (211-266), a potpisuje ga Tihana Luetić. S obzirom na to da je glavni cilj autorice prikazati kvantitativne podatke o studentima porijeklom iz austrijske Dalmacije krajem 19. i početkom 20. stoljeća, tekst je popraćen brojnim grafikonima i tablicama koji sintetiziraju istražene povijesne podatke. Također, uvidom u arhivska vrela, autorica je istražila socijalnu, jezičnu

i vjersku pozadinu studenata tadašnjeg Pravnog fakulteta u Zagrebu te duljinu studija zajedno s troškovima školarine i ostvarenim stipendijama. Rad je obogaćen prilogom, točnije tablicom s imenima i prezimenima svih upisanih studenata iz Dalmacije te podacima o datumu i mjestu njihova rođenja, imenima roditelja i porijeklu.

Osmi po redu rad nastao je kao plod istraživanja Tihomira Rajčića s naslovom *Uloga beogradske obavještajne i revolucionarno-terorističke mreže u Sarajevskom atentatu i suodgovornost Srbije za izbijanje Prvog svjetskog rata* (267-298). Ovaj je članak svojevrsan nastavak šireg autorovog istraživanja koje obuhvaća i nekoliko njegovih prethodnih radova. Na temelju objavljenih povijesnih vrela i znanstvene literature, Rajčić nastoji rekonstruirati mrežu kroz koju su početkom 20. stoljeća djelovali srbijanski obavještajci koristeći se revolucionarnim i terorističkim metodama. Njihovu ulogu autor razmatra u svjetlu atentata na austrougarskog prijestolonasljednika Franje Ferdinanda u čemu pronalazi srpski dio odgovornosti za početak Prvog svjetskog rata. Poljsko-hrvatska znanstvena suradnja u ovome broju časopisa rezultirala je člankom *Turisti iz Poljske na hrvatskom Jadranu između dva svjetska rata* (299-322). Autori su Tomasz Jacek Lis i Jasenka Kranjčević, a bave se dinamikom dolaska poljskih turista na jadransku obalu u Hrvatsku, zatim razlozima putovanja i njihovim uvjetima u razdoblju međurata. Sve se to razmatra kroz prizmu međudržavnih odnosa, različitih društava koja su bila uključena u dolazak poljskih turista, suvremenih turističkih agencija, ali i samih pojedinaca. Rad je oplemenjen prikazima ondašnjih turističkih i promotivnih sadržaja te tablicama.

Sljedeći u nizu radova djelo je Davora Marijana pod naslovom „*Ustaške demonstracije*“ u *Splitu na Badnju noć 1984. godine* (323-346). Na temelju obilnog arhivskog materijala autor istražuje incident koji se u Splitu dogodio 24. prosinca 1984. i propitkuje njegovu karakterizaciju budući da ga je Jugoslavenska narodna armija predstavila kao napad na sebe. Događaj razmatra u kontekstu tadašnje društvene klime u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj te ga sagledava na razini čitave Jugoslavije budući da je vrlo brzo poprimio takve razmjere. Posljednji znanstveni rad u ovom broju je onaj Frane Vrkica *Zadarska omladina u hrvatskom medijskom prostoru krajem 1980-ih* (347-372). Analizira se medijsko djelovanje zadarske omladine krajem pretposljednog desetljeća 20. stoljeća kroz televiziju i tisak. Njihov rad se promatra u odnosu na tadašnje lokalne vlasti koje nisu blagonaklono gledale takvu vrstu medijskog angažmana. U tekstu se može pronaći i nekoliko tabličnih prikaza.

Drugi dio časopisa čine četiri prikaza. Prvi je po redu prikaz studije Zvezdana Strike *Partikularni sabori i dijecezanske sinode zadarske Crkve. Povijesno kronološki pregled saborske i sinodalne tradicije od samih početaka do svršetka 17. stoljeća* (373-378) kojeg je napisao Tado Oršolić, nakon kojeg slijedi prikaz monografije Nevena Budaka *Na dnu društvene ljestvice: robovi i služinčad na istočnoj jadranskoj obali* (379-382) Filipa Šimunjaka. Lidija Barišić Bogišić autorica je prikaza znanstvene monografije Božene Vranješ-Šoljan *Dalmacija – stoljeće povijesnih i demografskih mijena 1815. – 1918.* (383-386), a posljednji tekst u ovome broju prikaz je zbornika radova *Završetak Prvog svjetskog rata* (387-391) urednika Tade Oršolića kojeg je autorica Danijela Deković.

U ovome broju časopisa nalaze se znanstveni radovi koji prezentiraju nove spoznaje te proširuju ili reinterpretiraju postojeće. Riječ je o raznovrsnim temama iz gotovo svih povijesnih epoha koje se najvećim dijelom bave poviješću hrvatske istočnojadranske obale, ali zastupljena su i neka druga pitanja. Sve to ukazuje na vrijednost 64. po redu broja *Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* i njegov doprinos u poznavanju ne samo povijesti istočnog Jadrana nego i drugih relevantnih tema.

Filip Hren